

ЗДОБУТКИ СУЧАСНОЇ СУРДОПЕДАГОГІКИ
СОЦІОКУЛЬТУРНОГО НАПРЯМУ ГЛУХОТИ

О.І.Щуцька, 2017

Актуальність проблематики дослідження. Серед різних галузей педагогіки чільне місце займає і сурдопедагогіка. Сурдопедагогіка – галузь педагогіки*, яка займається навчанням і вихованням осіб* з порушеннями слуху (глухі, слабкочуючі, пізнооглухлі, глухі з комбінованим порушенням, сліпоглухі – рідше).

Сурдопедагогіка на теренах української території має понад 200-річну історію і безпосередньо пов'язана зі спеціальними закладами, де здобували і здобувають освіту особи з порушеннями слуху різного віку. Насьогодні діє широка мережа спеціальних навчальних закладів сурдопедагогічного профілю (спеціальні садки, спеціальні школи, реабілітаційні центри, школи-комплекси, вечірні школи та ін) понад п'ятдесят. Предметом сучасної сурдопедагогіки є процес розвитку, навчання і виховання особи з порушеннями слуху в сучасному спеціальному закладі.

Мета статті — проаналізувати особливості процес розвитку, навчання і виховання особи з порушеннями слуху в сучасному спеціальному закладі.

Огляд літератури. Сучасна українська сурдопедагогіка (В. Засенко, Н. Зборовська, Н.Іванюшева, І.Кобель, С.Кульбіда, О. Савченко, І.Чепчина та ін.) застосовує два підходи щодо розуміння феномену глухоти. Перший технократичний базується на біолого-медичній концепції глухоти. Глухота розуміється як паталогія, а нечуюча людина як дефективна людина, розвиток якої

---

*До галузей педагогіки відносяться також і: тифлопедагогіка, олігофренопедагогіка, логопедагогіка та ін., які опікуються певним типом дітей відповідно до нозології.

- Особи можуть бути діти і дорослі.

треба коригувати. Другий соціокультурний базується на соціокультурній концепції глухоти і визначає її, як культурну відмінність. Нечуюча людина – нормальна

людина, яка має особливості отримувати інформацію, освітні послуги рідною мовою – національною жестовою мовою [2,15, 17,19].

Підхід соціокультурний відображає менталітет цивілізованого, гуманістичного суспільства, що підтверджується положеннями Конвенції про права інвалідів (статті 2, 21, 24, 30), Всесвітньої федерації глухих та українським законодавством (Закон про соціальну захищеність інвалідів (стаття 24), Закон про освіту (стаття 7), підзаконні акти КМ та МОН України.

Виклад основного матеріалу. Варто наголосити, що особи з порушеннями слуху – це прошарок населення який є, як свідчить світова практика, лінгвістичною меншиною і має свою мову – УЖМ, свою специфіку, свою індивідуальність та вимагає особливого підходу до вирішення освітніх проблем, послуги з чого надає практична сурдопедагогіка.

Хочемо поділитися позитивним досвідом застосування ідей соціокультурного підходу спеціальних шкіл для дітей з порушеннями слуху щодо ставлення до глухої дитини. Гуманно застосовуються інформаційно-комунікативні методи (тотальної комунікації, білінгвального навчання), які спираються на розвиток мовних здібностей на основі компенсаторних можливостей, з використанням УЖМ [4-8]. Відмічено важливу роль у когнітивному, соціальному, емоційному, лінгвістичному розвитку нечуючої дитини під час навчання, де основна увага звертається на співпрацю з батьками, перекладачами, глухими дорослими, чуючими фахівцями, які застосовують навички жестомовної комунікативної компетенції.

Варто відмітити суттєві переваги двомовного навчання, коли національна ЖМ використовується в якості першої і основної поряд зі словесною, відмічено підвищення рівня успішності глухих учнів, зростання активності у спілкуванні між однолітками, суттєве зростання рівня грамотності писемного мовлення.

У нашому закладі соціокультурні реалії ініціювали якісні зміни у професійній парадигмі вчителів нечуючих дітей. Позитивним моментом є обов'язковість володіння УЖМ для здійснення педагогічної діяльності з нечуючими учнями, оскільки глобалізоване сьогодення диктує запит на вчителів, котрі вміють впливати на глуху дитину не лише предметною змістовністю, а й мовною обізнаністю.

Відтак, зростає роль жестомовної компетенції, її розвиток здійснюється на спеціально організованих курсах різних рівнів ВНЗ та громадських осередків глухих. Змістове наповнення курсів з вивчення національних жестових мов відображає особливості сучасного стану науки про УЖМ, формує цілісне уявлення про мовну картину світу глухих.

Принагідно зазначимо, що теоретичний аспект сучасної сурдопедагогіки підкріплюється науковими здобутками єдиного на теренах СНД наукового осередку – лабораторії жестової мови Інституту спеціальної педагогіки НАПН України. За десять років діяльності науковцями:

- на законодавчому рівні закріплено розуміння і важливе значення УЖМ для глухої спільноти [2, 17, 18];

- визначено правовий статус УЖМ не лише, як засобу спілкування, а й засобу навчання для нечуючих в якості першої мови, другої мови, допоміжної мови;

- обґрунтовано доцільність та необхідність застосування в освітньому процесі як нечуючими, так і педагогічним персоналом [1,2,4-6,8-16];

- розроблено і апробовано програмно-методичне забезпечення предмету «УЖМ» з підготовчого, першого класу по 12 включно;

- розроблено різнорівневі програми курсів з опанування УЖМ педагогічними кадрами;

- розпочата плідно і продовжується робота над створенням Жестівника УЖМ, вивчається кінетика, лексика, синтаксис, морфологія національної жестової мови [3, 16, 19].

Зважаючи, що надзвичайно популярними є сьогодні положення інклюзивного навчання, хочемо відмітити ключові позиції фахівців. Стосовно нечуючих дітей, згідно з головними аспектами інклюзії, це означає наступне:

- інлюзивна модель орієнтується на сильні сторони особи, а не її вади;

- домінуючаа складова інклюзії – це права особи, а не благодійність;

- відмінності в розвитку є перевагою, а не проявами невідповідності.

Висновок. Тому, зважаючи на представлені положення, звичайна школа, яка бажає, щоб в неї інклюзувалися нечуючі, має забезпечити обов'язкові умови для:

а) розвитку сильних сторін нечуючої дитини за допомогою зрозумілого і доступного спілкування;

б) забезпечити права нечуючій дитині на доступ до інформації необхідним і зручним способом;

в) надати кваліфікованих фахівців з сурдопедагогічною освітою і відповідними курсами вивчення УЖМ для дитини і батьків;

г) стимулювати можливості розвитку (пізнавального, мовленнєвого та ін.) нечуючої особи, а не підкреслювати її нездатність корекційними заняттями, особливо у формах мовлення, сензитивний період яких завершився.

Який тип школи сьогодні спроможний забезпечити такі умови?

Відповідь однозначна. Лише загальноосвітні спеціальні заклади різного типу, які мають достатній сурдопедагогічний досвід освітнього розвитку нечуючих осіб та кваліфікований психолого-педагогічний персонал, який тримає руку на пульсі і постійно підвищує рівень жестомовної комунікативної компетенції.

Список використаних джерел.

1. Іванюшева Н.В., Кульбіда С.В. Українська жестова абетка. Н. Іванюшева, С. Кульбіда. - Науково-методичний посібник (доп. і доопрац.). – Київ: ТОВ «Київська Русь», 2005.- 64 с.
2. Дитина зі світу тиші: на допомогу батькам нечуючої дитини. Науково-метод. посібник. - К.: СПКТБ УТОГ, 2011. – 328 с. (доп. і доопр.).
3. Зборовська Н., Кульбіда С. Особливості лінгвістичного дослідження української жестової мови у доробку Р.Г.Краєвського.- Н. Зборовська, С. Кульбіда.- Жестова мова й сучасність: Зб. наук. праць. – Вип. 2.- Київ, 2007.- С.197 – 210.
4. Кульбіда С.В. Аналіз спілкування глухих і чуючих дітей (на основі зар. досліджень).- С/ Кульбіда.- Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. - Науково-метод. збірник. – Вип. 8.- Т.1.- Запоріжжя, 2006.- С.112 – 116.
5. Кульбіда С. В. Білінгвальне навчання нечуючих: стан, перспектива розвитку / С. В. Кульбіда // Дефектологія. - 2006. - № 3. - С. 2-3. - Бібліогр.: 8 назв. - укр. <http://irbis-nbuv.gov.ua>
6. Кульбіда С.В. Вивчення європейського досвіду використання жестової мови у навчанні нечуючих.- С. Кульбіда.- Наук. часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Кор. педагогіка та психологія: Зб. наукових праць. - К.: НПУ імені П.Драгоманова, 2007.- №7.- С.45 – 50.
7. Кульбіда С.В. Використання жестової мови в системі «тотальної комунікації», білінгвального навчання.- С. Кульбіда.-Жестова мова й сучасність: Зб. наукових праць – Вип. № 2.- Київ, 2007.- С.49 – 69.
8. Кульбіда С.В. Використання невербальних засобів розвитку нечуючої дитини.- С. Кульбіда.- Наук.часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. - Серія 19.- Корекційна педагогіка та психологія. – Вип. 5.- Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006.- С.72 – 76.
7. Кульбіда С.В. Джерельна база формування терміну **жестова мова**. С. Кульбіда. Наук. часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: зб. наук. праць. - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова,2008.- №9.- С.58 – 61.
8. Кульбіда С.В. Досвід використання жестової мови у навчальних закладах Великобританії (80 роки ХХ ст.) Дидактичні та соціально-психологічні аспекти кор. роботи у спеціальній школі : науково-метод. зб.- Вип. 10 / За ред. В. І.Бондаря, В. В. Засенка.- К.: Науковий світ, 2008.- С.148 – 158.
9. Кульбіда С.В. Дотримання мовленнєвої норми під час опанування дактиля нечуючими учнями. Світлана Кульбіда.-Дефектологія. - №3. - 2008. - С.34 – 40.

10. Кульбіда С.В. Домашня бібліотека. С.Кульбіда. - Діти з особливими потребами у початковій школі: поради батькам.-Книга 3.- Київ, 2006.- С.201 – 210.
11. Кульбіда С.В. До питання про білінгвальне навчання нечуючих: теорія і практика Жестова мова й сучасність: Зб. наук. праць. – Вип. 1.- Київ: Наукова думка, 2006.- С.16 – 22.
12. Кульбіда С.В. До питання про стан використання і вивчення жестової мови в Україні (іст. аспект) Наук. часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Кор. педагогіка та психологія: Зб. наук. праць. - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007.- № 8.- С.14 – 18. <http://irbis.npu.edu.ua>
- 13.Кульбіда С.В. Дотримання мовленнєвої норми при опануванні дактилем нечуючими учнями.- Світлана Кульбіда.-Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями слуху та інтелекту / За ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. – К.: Тов. „Поліпром”; 2007. – С. 65 – 76.
- 14 Кульбіда С.В. Досвід використання жестової мови у початковій ланці навчання.- С. Кульбіда.- Дид. та соц.-психологічні аспекти кор. роботи у спец. школі. - Наук.-метод. зб.. – Вип. 7.- К.: Наук. думка, 2006.- С.48 – 51.
15. Кульбіда С.В. Жестова мова у навчально-виховному процесі осіб з порушеннями слуху Акт. проблеми навчання та виховання людей з особл. потребами: Зб. Наук.х праць.- № 2(4).- К.: Пед. думка, 2007. - С.108 – 113.
- 16.Кульбіда С. В. Жестова мова як знакова система / С. В. Кульбіда / Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. – Вип. 10. - Київ: Науковий світ, 2009. - С.109 – 113. <http://lib.iitta.gov.ua/1979/1/KulbidaSL2009.4.pdf>
17. Кульбіда С.В. Концептуальні засади навчання нечуючих і використання жестової мови (на матеріалах зарубіжної теорії та практики) / С.В. Кульбіда // Жестова мова й сучасність: збірник наукових праць. – 2008. – Вип. 3. – С. 26 – 33. <http://lib.iitta.gov.ua/1978/>
18. Кульбіда С.В. Місце жестової мови у спеціальній школі для осіб з порушеннями слуху Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. - Науково-методичний збірник. – Вип. 9.- Київ: ПП: Актуальна освіта, 2007.- С.82 – 84.
19. Кульбіда С.В. Освіта ХХІ століття Дефектологія. - № 2. - 2006. - С.54 – 56. irbis.npu.edu.ua

Анотація

Розкрито особливості галузі спеціальної педагогіки — сурдопедагогіки. Висвітлено положення теоретичної і практичної сурдопедагогіки з урахуванням двох підходів розуміння глухоти. Представлено позитивний досвід застосування ідей соціокультурного підходу спеціальних закладів для осіб з порушеннями слуху щодо ставлення до нечуючого учня. Описано суттєві переваги двомовного навчання, коли національна українська жестова мова використовується в якості першої і основної поряд зі словесною. Представлено доробок провідних фахівців лабораторії жестової мови в Україні. З'ясовано умови успішності навчання нечуючих учнів в умовах інклюзії з точки зору фахівців спеціального закладу.

Ключові слова: сурдопедагогіка, нечуюча людина, спеціальний заклад, двомовне навчання, доробок фахівців, українська жестова мова, умови успішності.

Аннотация

В статье раскрыты особенности отрасли специальной педагогики — сурдопедагогики. Определены положения теоретической и практической сурдопедагогики, учитывая два подхода понимания глухоты. Представлен

положительный опыт применения идей социокультурного подхода специальных заведений для лиц с нарушениями слуха по вопросу отношения к неслышащим. Описаны положительные моменты двуязычного обучения, при котором украинский жестовый язык используется в качестве первого и основного параллельно со словесным. Представлен опыт ведущих специалистов лаборатории жестового языка в Украине. Определены условия качественного обучения неслышащих учеников в условиях инклюзии с точки зрения специалистов-практиков.

Ключевые слова: сурдопедагогика, неслышащий человек, специальное заведение, двуязычное обучение, наследие специалистов, украинский жестовый язык, условия успеваемости.

Abstract

Author draws attention to the area of special pedagogy – deaf education. Theoretical and practical aspects of deaf education based on two approaches to understanding deafness are described. This paper presents a positive experience of using sociocultural approach ideas at special schools for hearing people about attitude to deaf. The significant advantages of bilingual education are outlined, when the national sign language is used as the first and principal along with verbal. The Ukrainian Sign Language Laboratory specialists' achievement is highlighted.

Keywords: Deaf education, persons of hearing impaired, a special institution, bilingual education, specialists' achievement.